

Studia z Filologii Polskiej
i Słowiańskiej, 50
Warszawa 2015

DOI: 10.11649/sfps.2015.012

Світлана Романюк
(Варшавський університет)

Мова і закон: контрверсії та маніпуляції в українському парламентському дискурсі

Як відомо, те, що довго залишається нерегульованим, переростає у проблему, з якою щоразу складніше впоратися, вона часто зникає з публічних дебатів, щоб з'явитися в інший, не завжди відповідний для цього, момент. Саме таким, на наш погляд, стало надто поспішне прийняття закону, який не тільки вимагав урахування думок усіх зацікавлених, передусім фахівців та експертів, але й довгих, складних дебатів у парламенті. Крім того, невідповідним був спосіб ведення дебатів й у день прийняття закону, і наступного дня. Проте, як відомо, приклади невідповідної поведінки у стінах Верховної Ради України – непоодинокі, їх активно висвітлюють українські й закордонні ЗМІ, окремі засідання стають темою для обговорень ще упродовж довгих тижнів – зазвичай це стосується контрверсійних питань, які викликали особливі емоції в учасників засідання й іноді переростали у відкриті конфлікти і навіть бійки. Якщо в європейських політичних дебатах переважають дискусійні і проблемні теми, що стосуються врегулювання питань підвищення

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2015.

Publisher: Institute of Slavic Studies, PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

пенсійного віку, дозволу або заборони проведення абортів чи евтаназії, врегулювання статусу сексуальних меншин, то в Україні до згаданих вище слід віднести дискусію, що стосується мовного питання. Вона неодноразово з'являється як у ЗМІ, так і в науковому обігу. Цій темі свої наукові розвідки присвятили, поміж іншими, О. Тараненко, В. Труб, Г. Залізник, В. Кулик, В. Бріцин, Н. Трач й ін. мовознавці, проте найвагоміший вклад у висвітлення важливої проблеми внесли саме соціолінгвісти – Л. Масенко, Г. Мацюк, Л. Ставицька, Ю. Бестерс-Дільгер, які в своїх роботах, під час виступів на конференціях пропонували шляхи й способи виходу з кризової ситуації, що сталася в Україні. У контексті нашої розвідки варто також звернути увагу на одну з останніх робіт, що вийшла друком, а саме на працю Олени Рудої, в якій авторка звернулася до проблеми маніпуляцій мовним питанням в Україні впродовж останніх років. Предметом аналізу цієї монографії стали тексти, що відносять до політичного дискурсу, тобто виступи політиків і громадських діячів, їхні заяви, коментарі з приводу мовної ситуації, мовного законодавства тощо. На його основі авторці вдалося засвідчити маніпулятивний характер і штучну заполітизованість мовного питання в Україні, а також назвати його обов'язковим складником ідеологічної риторики (Руда, 2012, сс. 6–7). Погляди дослідниці в цілому збігаються з нашими, крім того, критичні спостереження й висновки авторки допомогли встановити теоретичні рамки нашого дослідження, звісно, з урахуванням інших наукових праць.

У пропонованій роботі звертаємося до методу критичного аналізу дискурсу як наукового напрямку, який спочатку був спрямований у сферу мас-медій, передусім ідеологічного скерування, а пізніше, у роботах Рут Водак і Тена ван Дейка, охопив також дискурс парламентських дебатів. Саме їхні праці мали вплив на вибір нами методології дослідження: ми спираємося на здобутки тих учених, які встановили основні характеристики парламентського дискурсу (Dijk, 2008), проаналізували популістичний дискурс і запропонували застосовувати якісний аналіз дискурсу в суспільних науках (Krzyżanowski, 2008; Wodak, 2011), а також обґрунтували потребу врахування трансдисциплінарного (міжгалузевого) підходу до вивчення політичного дискурсу (Reisigl, 2011; Wodak, 2011).

Що стосується поняття *дискурс*, то Мартин Райзихль тлумачить його як багатоаспектне поєднання семіотичних суспільних практик, які стосуються конкретної макротемати і аргументації тверджень, таких, як правда і нормативна важливість; ці практики зазвичай стосуються різних суспіль-

них акторів, які беруть участь у дискурсі і вносять до нього різні погляди (Reisigl, 2011, с. 179). Натомість пояснення значення слова *критичний*, яке входить до напрямку *критичний аналіз дискурсу*, вчений визначає на прикладі дослідження риторики правих сил в Австрії у такий спосіб: обережно сформульована критика за допомогою розповсюдження інформації повинна відповісти на проблемне питання про застосування дискурсивних стратегій, таких як, наприклад, популістичні номінації, характерні для правих політичних сил, і висловлювання, що містять образу й дискримінацію, а також помилкові способи аргументування. У ширшому значенні метою критики є опрацювання характеристики найяскравіших антидемократичних стратегій, а також елементів, наявних у популістичній риторичі правих сил австрійських політиків (Reisigl, 2011, с. 177). Ці висновки можуть стосуватися й підходу до виявлення й критики тих елементів, які мають маніпулятивний і контрверсійний характер у сучасному українському політичному дискурсі. Як відомо, його складником є парламентський дискурс.

Наше припущення, винесене в заголовок статті, стосується, по-перше, того, що під час парламентських дебатів часто маніпулюють інформацією: іноді це роблять вміло, проте трапляється, що не зовсім правильно оформлюючи її за допомогою певних мовних засобів. Формуємо дві тези, які знайдуть відображення в аналізі виступів українських парламентарів:

1. Лексемне наповнення виступу містить засоби, які впливають на те, що питання сприймається як контрверсійне і проблемне;
2. Маніпулювання інформацією відображене у формі комунікату, передусім у тому, як використані в ньому характерні звороти.

Джерельною базою нашого дослідження слугуватиме стенограма засідання Верховної Ради України (далі – ВР) від 4 липня 2012 року, коли обговорювалися наслідки поспішного прийняття на попередньому вечірньому засіданні контрверсійного Закону «Про засади мовної державної політики». Проблемні питання сформульовано так:

- Чи під час прийняття закону про мову і під час виступів у сесійній залі виникали контрверсії і з чим вони були пов'язані? Як вони виражені у мові, тобто у формулюванні виступів і їхньому лексемному наповненні?
- Чи обговорення і прийняття Закону про мову у ВР України загалом відображає заявлену гіпотезу про маніпулювання інформацією, тобто чи виступи парламентарів містили такі формулювання, які б про це свідчили?

Конструкції на підтвердження цих тез у цитованих виступах депутатів виділятимемо так, щоб мати змогу переконатися у правильності нашого припущення. Висновки залежатимуть від 'заповненості' тексту відповідною інформацією. При цьому аналіз контексту має вагоме значення, адже за словами Т. ван Дейка,

одним із нових явищ, засвідчених останньо в галузі аналізу дискурсу, є зростання зацікавлення аналізом контексту. Цей процес варто розглядати у відношенні до щораз ускладненішого міжгалузевого підходу до аналізу тексту і розмови, який застосовують у більшості гуманітарних і суспільних наук. Сучасна наука не може обмежувати мовознавчі дослідження лише «мовними» структурами «самого» дискурсу, ані навіть тільки автономними структурами інтеракційного спілкування; варто дивитися понад дискурсом і брати до уваги його «середовища»: когнітивне, суспільне, політичне, культурне та історичне (Dijk, 2008, сс. 215–216).

3-посеред різних теорій, що стосуються аналізу контексту, вирізняють поміж іншими: аналіз розмови, до якого залучають аналіз інституційного та організаційного контексту розмови в інтеракції, антропологічну лінгвістику, яка також займається дослідженням культурних аспектів розмови, а відтак – певними аспектами безпосередньої інтеракції, інтеракційну соціолінгвістику, особливо праці тих учених, які звертають увагу на «вказівники контекстуалізації» дискурсу.

Критичний аналіз дискурсу досліджує мову і текст у межах певного суспільного контексту, особливо в його відношенні до влади, домінації та суспільної нерівності, подібну проблематику порушує феміністичний аналіз дискурсу, звертаючи увагу передусім на нерівність із огляду на стать. Учення, що становлять у межах аналізу дискурсу формальні напрямки, як наприклад, дослідження штучного інтелекту і пов'язані з ним дисципліни, визнають, що навіть автоматичний процес творення і розуміння мови неможливий без моделювання контексту комунікації, а роботи, присвячені ролі суспільної психології, особливо проблемі ситуації та епізодів, становлять приклад детальних досліджень контексту. Проте питання, що саме відносимо до контексту, незважаючи на численні пошуки й обґрунтування науковців, й надалі залишається не до кінця з'ясованим. Вважаємо, що варто прислухатися до думки визнаного авторитета в галузі дослідження дискурсу Т. ван Дейка, який пише, що «загалом можна прийняти, що контекст вважається „середовищем“, що пояснює дискурс» (Dijk, 2008, с. 217), однак варто пам'ятати,

що «надалі залишається проблема визначення чи окреслення меж цього середовища, без ризику „втягтися“ в теорію всього» (Dijk, 2008, с. 217).

Рут Водак дотримується думки, що нові теоретичні підходи, наприклад той, автором якого є ван Дейк, розглядають контекст у когнітивних категоріях і приймають «моделі контексту», що визнають роль інформації з контексту і знання про неї. У процесі соціалізації ми здобуємо необхідні знання, які дозволяють нам інтерпретувати, розуміти і пам'ятати мовну поведінку, принаймні в межах нашої власної культури (Wodak, 2011, с. 23). Отож, пам'ятаючи про ризики й враховуючи висновки згаданих учених, контекстом назвемо ті аспекти й середовище, які є важливими з огляду на описану проблематику, у цьому випадку – того, що стосується перебігу прийняття «Закону про мови», відкинувши несуттєві й побіжні елементи. Тобто врахуємо лише ті факти, які є важливими і стосуються роботи в парламенті, і лише за очевидної потреби доповнимо їх суспільно-значущою інформацією, тобто такою, що становить вагоме значення для розуміння промови / комунікату політика загалом. Адже ми повинні мати можливість залучити контексти для того, щоб правильно зрозуміти й оцінити відповідну або невласливу мовну поведінку (Wodak, 2011, с. 25).

Закон «Про засади мовної державної політики», № 5029-VI (2013) був прийнятий 03.07.2012, незважаючи на те, що за висловлюванням тодішнього Голови ВР В. Литвина, його розгляд і прийняття не могли відбутися у зв'язку з численними зауваженнями і зголошеними поправками. Крім того, Литвин назвав ще одну причину – це провокування політичного протистояння, яке також не сприяє розглядові цього питання. Нагадаємо, ці слова Голови ВР українські ЗМІ цитували у переддень голосування (див., напр.: «Литвин запевняє, що мовний законопроект доопрацьовуватимуть до осені», 2012). Натомість саме виступи наступного дня (4 липня 2012 р.) можуть слугувати прикладом того, що українські парламентарі часто будують свої доповіді у спосіб контрверсійний, для цього добирають відповідні лексеми, граматичні форми і формують певне синтаксичне оформлення. Такий підхід відображає явне або приховане маніпулювання інформацією.

Щодо понять маніпуляція і контрверсія, то приймаємо таке тлумачення: *маніпуляція* – це добір таких слів і конструкцій, що викликають прогнозовані й очікувані асоціації, за умови відповідного поєднання і вживання, вони сприяють певному, закладеному автором, сприйняттю інформації. На думку О. Рудої, маніпуляція є основним виявом дискурсу

впливу, що реалізується на рівні сугесії (навіювання) (Руда, 2012, с. 49). *Контрверсія* – те, що трактується неоднозначно, проблемне і суперечливе, дискусійне. У політичному дискурсі – це те, що викликає суперечливі думки з огляду на їхню особливу проблемність і заздалегідь відомий резонанс – у сесійній залі й у суспільстві загалом. Контрверсію можемо вважати різновидом маніпуляції, спрямованим на протистояння, суперечку, конфлікт. Використання контрверсійних тем у невідповідний для цього період, а також маніпуляцію ними в політичному дискурсі використовують передусім для реалізації влади, для побудови владних відносин. Годиться доповнити, що згадане засідання – не поодинокий приклад, що підтверджує вищенаведені тези, таке ж або подібне нехтування інформацією і знаннями учасники цього дискурсу виявляють і в інших ситуаціях, проте ми не братимемо їх до уваги.

Отож, наступного дня після прийняття Верховною Радою Закону (проголосували «за» 248 народних депутатів), у засіданні взяли участь (зареєструвалися) 239 депутатів. Засідання вів Голова ВР України Володимир Литвин, пізніше його заступник – Адам Мартинюк. Далі наведемо фрагменти лише тих доповідей, які стосуються заявленої тематики, залишаючи поза увагою виступи на інші теми, а також репліки головуючого, який надавав слово наступному мовцеві. Наприклад:

Шановні народні депутати, вчора на 14.30 мене запросили на нараду до Президента України. Ці заходи закінчилися десь близько 20 години і у той же час, як сказав один народний депутат: **«Ми розвели їх, як котят».** **Розвели насамперед мене, але за великим рахунком розвели Україну, розвели народ.** І я думаю, що ці **плоди цього розводу ми ще будемо пожинати.** За таких обставин... **Я прошу вас заспокоїтись.** За таких обставин, шановні колеги, я прошу розглянути питання і прийняти рішення про мою відставку. (Оплески) Ви внесли вже проект закону... Я дякую вам, шановні колеги, я дякую. Ви внесли вже проект Закону про зміну процедури обрання Голови Верховної Ради, **ви давно готувалися до цього.** Тому прохання зараз поставити це питання, включити його до порядку денного, **у вас є доблесний мій товариш колишній, з яким я ділив хліб і сіль, який мене здав повністю.**

У цьому фрагменті виступу найскравішим є порівняння «розвели їх, як котят», а також похідні конструкції, що містять жаргонізми: «розвели Україну», «розвели народ», «товариш колишній [...] який мене здав повністю». З'явилися прямі звинувачення: «ви давно готувалися до цього», які без наведених фактів можуть вважатися маніпулятивними. Виступ

наступного депутата підтверджує нашу думку про сприйняття ним, і можливо, іншими слухачами, попередньої інформації як звинувачувальної:

Ви щойно стали свідками надзвичайно емоційної заяви Голови Верховної Ради, який **звинуватив український парламент, звинуватив Першого заступника Голови Верховної Ради** про те, що **хтось його здав**. То я хотів би сказати наступне всім громадянам України і тим, хто нас саме слухає. Він... Адам Іванович Мартинюк був головою на тому засіданні. Я хотів би привернути увагу до дуже частих випадків, коли були складні законопроекти, то Володимир Михайлович **Литвин здавав усе й український парламент, і нас разом з вами**.

Наведені вище виступи депутатів містять чимало формул, які відносимо до маніпулятивних засобів. А. Авдеев і Г. Хабрайська пояснюють їхнє вживання так:

одним із досить розповсюджених маніпулятивних способів є невмотивоване порівняння або метафора. Механізм такої маніпуляції використовує процес перенесення вартості об'єкта, якого він стосується, на рівень порівняння чи метафори. Якщо хтось порівнює якогось політика з Мусоліні, історичною постаттю, яка в нашій свідомості має надзвичайно багато негативних рис, то вона переносить їх на спосіб трактування (сприймання) саме цього політика, забезпечуючи в такий спосіб ефект деградації (Awdiejew & Nabrajka, 2013).

Тому висловлювання, які кваліфікуємо як невміло оформлені, зараховуємо до маніпулятивних, а стосуються вони не лише осіб, але й явищ, подій, дій і вчинків, наприклад:

Мы что где-то исподтишка делали? Мы в течение многих лет, записав в программу один постулат, последовательно добивались его реализации. Мы прошли все, что положено пройти в Регламенте по данному вопросу, и вчера большинством голосов проголосовали за данное решение. То есть **мы работали, как работает нормальный парламент**. Что касается поспешных решений, которые могут быть неправильно приняты сегодня. Я бы просто предостерегал всех наших коллег, **нам надо успокоиться**. Нам надо **взвесить ситуацию, обговорить это дело**. Поэтому **логично было бы**, Адам Иванович, сейчас **сделать перерыв**. И соответствующую бумагу мы по этому вопросу подготовили. А после перерыва потом взвешенно принимать какие-то решения.

Можна помітити намагання мовця представити ситуацію як таку, що не відбігає від норми, деякі непорозуміння, на його погляд, вимагають лише

певної перерви у роботі. Усе це – пряме свідчення того, як можна маніпулювати фактами і впливати в такий спосіб на адресатів повідомлення.

Наступний приклад є свідченням надзвичайно емоційного виступу, добір мовних засобів вказує на те, що контрверсійність одного питання тісно пов'язана зі способом ведення політики загалом і з роботою парламенту, зокрема:

Пане Єфремов, будь ласка, **протріть очі**: я – опозиційний депутат. Раз. Друге. Якщо ви маєте опозицію, якій маєте дякувати зранку до вечора, що вона здає поле бою, то ми її не здамо. **І ми не дамо вам отут у парламенті робити те, що ви робили вчора і що ви робите кожний день: гвалтуєте країну, знущаетесь над людьми, і при цьому прикидаєтесь вовками в овечих шкурах. Народ давно вам дав оцінку, хто ви такі.** І отой ваш заяложений козир, який ви вважаєте російською мовою, **не пройде**, бо людей цікавлять не російська мова, а людей цікавлять зарплати, пенсії, рівень соціального забезпечення і ціни – ті питання, на які ви людям відповіді не даєте. **І ви можете тут хоч на вухах стояти** кожний день, але **кінець ваш уже близько, народ вас звідси винесе.** І ми... Ви сильні, влада оця, ви сильні тільки тоді, бо слабка опозиція. **Отоді ви надуваєтеся.** А коли ми станемо сильними, **будете бігти, як драні віники**, тікати звідси. Ніхто вас не...

Як бачимо, проблема поспішного прийняття мовного закону викликала інші, навіть безпосередньо не пов'язані з ним, питання. Доповідач використав різні способи, за допомогою яких можна вплинути на адресата, поміж іншими, наказовий спосіб («протріть очі»), порівняння («будете бігти, як драні віники»), фразеологізми («на вухах стояти», «прикидатися вовками в овечих шкурах»), емоційно-оцінну лексику («гвалтуєте країну», «знущаетесь над людьми», «народ вас звідси винесе», «ви надуваєтеся», «кінець ваш уже близько»).

Виступ наступного депутата скерований безпосередньо у площину питання про мову, проте ми наведемо лише його фрагмент – той, який вкаже на слухність поставлених тез:

Бачу, що **лунають дикі, трохи дикуваті такі заклики.** (Шум у залі) Та почекайте ви, Господи, почекайте! Хочу вам сказати, що не можна так себе вести. **І от якщо сьогодні комуністи так себе ведуть,** то, можливо, вам дадуть оцінку по цьому. Я вас прошу (Шум у залі) Добре, завершую так: **закрийте рота! Все буде в порядку по іншому.**

Порівняння виступів інших із *дикими криками*, формула наказового способу з оцінним дієсловом *закрити рота* – це прояв емоцій у зв'язку з надзвичайною контрверсійністю порушеної проблеми.

Звичайно, окреслюючи деякі конструкції як маніпулятивні з мовного погляду, знаючи і враховуючи суспільний контекст, не обов'язково вважаємо їх хибними. Наше завдання – виявити ті форми, які несуть в собі маніпулятивний заряд, проте це не означає, що ми погоджуємося з тим, що інформація, заявлена мовцем, є правдивою або ні. Йдеться передусім про те, щоб вказати на характерність добору тих мовних формул, які впливають на формування маніпулятивного висловлювання у політичному дискурсі. Тому трапляються формулювання, які мають вмотивоване підґрунтя, проте в наведених контекстах трактуємо їх як такі, які можуть впливати, а відтак – маніпулювати думкою адресата. Особливо прикметними є виступи тих політиків, які не стримують своїх емоцій у сесійній залі, напр.:

От зараз **попередник розказує** про те, що буде говорити тільки українською. **Слава Богу, що будете говорить українською.** Я всі 39 років говорю українською і, коли в 1990 році приїхав у Київ після закінчення інтернату в Борзні на Чернігівщині, говорив українською, **на мене дивилися як на жлоба і як на селяка**, але я все одно говорю і, дасть Бог, буду говорити, скільки житиму. Але, а коли ви входили в оцю парламентську коаліцію, ви хіба не розуміли, які вони перед собою завдання ставлять? **Ви ж якраз і привели до того, що сьогодні ми маємо владу Януковича, владу Азарова і владу Партії регіонів, яка знищує все українське, яка знищує Україну.** Ви подивіться на ці, шановні виборці, ви подивіться на ці обличчя людей. От до мене підходить колега один із Партії регіонів і каже: «От, що ви нас весь час **бандою називаєте?** У нас 17 героїв України, у нас доктори, у нас там академіки і все інше». Да, у вас усі, у вас **багато дуже достойних людей.** І мені прикро, коли ці достойні люди стоять отут блокують трибуну і **б'ють морди колегам** – опозиційним депутатам. Колишні міністри, академіки, герої **позабували** про те, що ви герої, що ви люди. Ви **перетворюєтеся з людей** на, вибачте мене, я не хочу вживати непарламентського виразу, на кого ви перетворюєтеся. Ви головне, панове і **товаріщі**, головне, що **ви втратили совість, у вас немає почуття патріотизму, у вас немає любові до України**, вас викохала українська земля, ви їсте українське сало, хліб – і **ви робите те, що татари не робили.** Вас треба **всіх на чолі Януковичем, Азаровим, Єфремовим, Чечетовим**, який учора хвалиться, що **«мы их сделали как котят»**, ми побачимо, що з вас народ зробіть. **Бо з вами буде гірше, ніж з тими нещасними котятками, яких топлять. Вас усіх, антиукраїнських людей, треба вислати за сто перший кілометр Можайського шосе. Ви повинні отримувати зарплату в ФСБ,**

ви повинні скласти мандати народних депутатів України, наголошую, усіх тих, хто голосував за цей антиукраїнський закон. І йдіть **отримуйте зарплату в сусідньої держави, на інтереси якої ви працюєте**. Ви поздавайте свої зірки героїв України – і **отримайте зірки героїв Росії** за те, що ви робите в українському парламенті. **У вас немає ні честі, ні совісті, ні відповідальності перед своїми дітьми, перед своїми онуками і перед українською історією**. Через сотні років люди, прийдешні покоління українців, **вас проклянуть за те, що ви тут робите. Ви живете одним днем, у вас немає, ви не бачите далі свого носа, ви втратили все, що у вас було людського, ви перетворилися на людей, які знищують Україну, знищують український народ. Ганьба вам!**

Лексемне наповнення цього виступу містить чимало засобів, передусім епітетів і відвертих образ, які відображають напругу, пов'язану з прийняттям рішення на попередньому засіданні. За допомогою виділених конструкцій мовець інформує адресатів у спосіб, який не дозволяє заперечувати згадані факти, він переповнений інформацією, яка вимагає додаткових пояснень і детального тлумачення, щоб її можна було вважати не лише правдивою, але й позбавленою емоційності, тобто такою, що постала на потреби певного виступу, окремої політичної події. Цей фрагмент може бути об'єктом аналізу окремої розвідки: така наповненість емоційно-експресивними елементами, залучення вигуків, використання сталих конструкцій із негативною конотацією підтверджує те, що за допомогою подібних формулювань можна безпосередньо впливати на думку адресата. Пам'ятаємо, що суд чи критика виступають своєрідним різновидом морального контролю (Яворська & Богомолів, 2010, с. 102).

Зрозуміло, що подібні доповіді викликають схожу реакцію, наприклад:

Пане Олег, **ми в захваті були від того, як ви про честь зараз говорили**. Це вам до уваги. Друге. Я хочу сказати, шановні колеги, що я тільки-но закінчив перемовини з індійським бізнесменом, який побудував в Україні супер-сучасне фармацевтичне підприємство і він мені сказав: **«В нашій країні 29 державних мов. Я не розумію, що відбувається в Україні сьогодні»**.

Оскільки в українському парламенті доповідачі послуговуються двома мовами, ми наведемо приклад і російською мовою, оскільки висловлювання цією мовою також зараховуємо до українського політичного дискурсу:

Я прошу извинения за украинский парламент, **уважаемое русскоязычное население Украины**, за такие **глупые действия украинского парламента**, которые **разжигают в Украине национальную рознь по отношению к русским**. Это сделали **коммунисты и Партия регионов**. Языковой проблемы в Украине не существует. То количество русских театров в областных центрах по всей Украине, то количество русскоязычных газет никогда не давало повода говорить о том, что **русский язык в Украине находится в каком-то ущербном состоянии**.

Все регионы Украины очень разные по истории, ментальности, языку и культуре. **И никто не может сегодня убедить, что одинакова ментальность, история культуры, скажем, в Крыму и во Львове**. Отсюда должна быть внутренняя многовекторная, если хотите, политика, в том числе и языковая. Третье. Язык сегодня – это не средство общения, это не история культуры, язык сегодня привязан к геополитике. **И все те, кто выступает сегодня против русского языка – это все те, кто выполняете заказ тех, кто сидит в Вашингтоне**. И я бы просил всех коллег, успокойтесь, потому что все, что касается завтрашнего дня – это важнее, нежели наши страсти. И кстати, заметьте, **ни один, ни один тот, кто выступает против русского языка, не думает баллотироваться в южных или восточных регионах Украины**. Вот вам и весь ответ. А поэтому сделано то, что сделано. **Нужно успокоиться и народ это все воспримет. А будем будоражить, мы на свою голову вызовем беду**. Далее, чтобы защитить все то, что можно защитить, **надо хорошенечко подумать**. Те **все выкрики**, все заявления, которые сегодня делаются не в пользу украинского народа в целом, не в пользу русского языка – это уже **на грани расизма**.

Кожну виділену конструкцію можна було б детально аналізувати, проте навіть саме виділення певних фрагментів свідчить про те, не має потреби щоразу підтверджувати заявлені тези – доповіді надзвичайно багаті на усілякого роду емоційно-експресивні лексеми, звороти, а виступи в цілому мають персвазивний і маніпулятивний характер, пор.:

Первая проблема – это языковая. Я считаю, что сегодня это очередной этап пиар-компании, которая сегодня проводится нашими оппонентами – оппозицией, потому что сегодня **другого у них ничего нет, это у них последняя надежда [...]** **И никто не вправе заставлять меня делать так, точнее, не так, как сказали мои избиратели**. Поэтому проблема простая, проголосовала бильшисть – это закон, все, **он не подлежит обсуждению**. **И хватит на этом спекулировать**. Второе. Тут мой молодой коллега выступал, я предварительно с ним говорил, я не называю фамилии, чтобы не было

ему репліки, – **это молодой парламентский клоун**. Понимаете? Почему? Вот он кричит все: «**Банда, банда, банда**». А я задавал вопрос ему, а скажи, пожалуйста, **какое ты имеешь право и вообще совесть человеческую** назвать 26 героев Украины и соцтруда, которые у нас сегодня есть, **бандитами? Какое ты имеешь право** назвать 88 заслуженных врачей, учителей и так далее и тому подобное, которые находятся здесь? **Какое ты имеешь право** назвать людей, которые получили, 15 человек, державные премии Украины – это своим трудом. Ведь вот вчера выступал Ефим Леонидович Звягильский. 50 лет на шахте. **Чтобы юноша вы знали**, что это такое, это в 5 часов подъем каждый день, это 6 часов нарядна, это 15 часов нарядна, это 20 нарядна, это надо полезть в шахту, это надо пройти шахту тысячу метров?, 40 градусов температура, там все скрипит и сыплется, потом горе людское: шахтер идет в шахту, не знаешь вернется живым или нет. И это горе людское он пропускает через сердце. **Кто такой вы** и кто такой он? **Какое право вы имеете** называть его таким словом? [...] **И я бы вам советовал вообще извиниться** перед ними и впредь больше этих вещей не допускать. Это просто **элементарное безкультурье**, которому вас не учили в школе.

Такі інвективи, як «парламентський клоун», «елементарне безкультурье», звертання «Кто такой вы», «Чтобы юноша вы знали», риторичне запитання «Какое ты имеешь право?», «Какое право вы имеете?», поради «И я бы вам советовал», неодноразові повтори цих конструкцій – це свідчення зверхності, вищості цього доповідача над попереднім, а наслідком такого мовного оформлення комунікату є те, що інші слухачі сприйматимуть його як істину, натомість попереднє – як фальшування, неправду. Це – найяскравіший приклад маніпулювання думкою загалом, особливо тоді, якщо ця дискусія не мала продовження.

Підсумовуючи перебіг дебатів, відзначимо, що до обідньої перерви, а отже, у зовсім невеликий проміжок часу, депутати голосували за пропозицію прийняти Закон «Про ратифікацію угоди між Кабінетом Міністрів України та урядом Монголії про співробітництво у галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків», проголосували за Закон про ратифікацію Договору між Україною та Туркменістаном про дострокове торгівельно-економічне співробітництво, порушили питання внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Таджикистан про співробітництво в галузі технічного захисту інформації. Натомість проблемне і надзвичайно важливе для України питання, розгляд якого неодноразово переносили, до законопроекту якого

пропонували понад дві тисячі поправок і яке розв'язали у надшвидкий термін третього липня, не вимагало надто багато робочого часу. Як і попередньо, воно обговорювалося емоційно й не по суті. Натомість комунікати щодо цього питання формулювали з використанням різноманітних мовних засобів, які в результаті склалися в емоційні виступи. Емоційність, у свою чергу, підтверджувала проблемність і складність обговорення, викликала неоднозначність, контрверсійність. Щодо маніпулювання інформацією, вдалося засвідчити достатню кількість таких формулювань, які дозволяють зробити висновок про наявність відповідних прикладів у мовленні українських політиків.

Bibliography

- Awdziejew, A. & Habrajska, G. (2013). Nieuchwytnie pojęcie manipulacji. *Stowarzyszenie Etyki Słowa*. Retrieved December 30, 2015, from <http://www.etykaslowa.ukw.edu.pl/download/22170/nieuchwytnie-pojecie-manipulacji.pdf>
- Dijk, T. van. (2008). Kontekstualizacja w dyskursie parlamentarnym: Aznar, Irak i pragmatyka kłamania. In A. Duszak & N. Fairclough (Eds.), *Krytyczna analiza dyskursu: interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej* (pp. 215–245). Kraków: Universitas.
- Krzyżanowski, M. (2008). Konstrukcja tożsamości narodowych i europejskich w polskim dyskursie politycznym po roku 1989: analiza dyskursywno-historyczna. In A. Duszak & N. Fairclough (Eds.), *Krytyczna analiza dyskursu: interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej* (pp. 267–305). Kraków: Universitas.
- Reisigl, M. (2011). Analiza retoryki politycznej. In R. Wodak & M. Krzyżanowski (Eds.), D. Przepiórkowska (Trans.), *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych* (pp. 151–181). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Wodak, R. (2011). Wstęp: badania nad dyskursem – ważne pojęcia i terminy. In R. Wodak & M. Krzyżanowski (Eds.), D. Przepiórkowska (Trans.), *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych* (pp. 11–42). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Закон «Про засади мовної державної політики», № 5029-VI. (2013). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, (23), ст. 218. Retrieved October 18, 2013, from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
- Литвин запевняє, що мовний законопроект доопрацюватимуть до осені. (2012, July 2). *Тиждень.ua*. Retrieved October 18, 2013, from <http://tyzhden.ua/News/54287>
- Руда, О. (2012). *Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі*. Київ: НАН України, Ін-т укр. мови.
- Яворська, Г. & Богомолов, О. (2010). *Непевний об'єкт бажання: Європа в українському політичному дискурсі*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого.

Bibliography (Transliteration)

- Awdiejew, A. & Habrajska, G. (2013). Nieuchwytnie pojęcie manipulacji. *Stowarzyszenie Etyki Słowa*. Retrieved December 30, 2015, from <http://www.etykaslowa.ukw.edu.pl/download/22170/nieuchwytnie-pojecie-manipulacji.pdf>
- Dijk, T. van. (2008). Kontekstualizacja w dyskursie parlamentarnym: Aznar, Irak i pragmatyka kłamania. In A. Duszak & N. Fairclough (Eds.), *Krytyczna analiza dyskursu: interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej* (pp. 215–245). Kraków: Universitas.
- IAvors'ka, H. & Bohomolov, O. (2010). *Nepevnyi ob'iekt bazhannia: IEvropa v ukrains'komu politychnomu dyskursi*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho.
- Krzyżanowski, M. (2008). Konstrukcja tożsamości narodowych i europejskich w polskim dyskursie politycznym po roku 1989: analiza dyskursywno-historyczna. In A. Duszak & N. Fairclough (Eds.), *Krytyczna analiza dyskursu: interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej* (pp. 267–305). Kraków: Universitas.
- Lytvyn zapevniaie, shcho movnyi zakonoproekt dooprats'ovuvatymut' do oseni. (2012, July 2). *Tyzhden.ua*. Retrieved October 18, 2013, from <http://tyzhden.ua/News/54287>
- Reisigl, M. (2011). Analiza retoryki politycznej. In R. Wodak & M. Krzyżanowski (Eds.), D. Przepiórkowska (Trans.), *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych* (pp. 151–181). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Ruda, O. (2012). *Movne pytannia iak ob'iekt manipulyatyvnykh stratehii u suchasnomu ukrains'komu politychnomu dyskursi*. Kyiv: NAN Ukrainy, In-t ukr. movy.
- Wodak, R. (2011). Wstęp: badania nad dyskursem – ważne pojęcia i terminy. In R. Wodak & M. Krzyżanowski (Eds.), D. Przepiórkowska (Trans.), *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych* (pp. 11–42). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Zakon „Pro zasady movnoi derzhavnoi polityky”, № 5029-VI. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, (23), st. 218. Retrieved October 18, 2013, from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

Language and the law. Controversies and manipulation in Ukrainian parliamentary discourse

Summary

This article presents the linguistic resources which Ukrainian parliament members use to form the controversial communiqués. I try to find out what characteristic phrases indicate manipulation of information. Examples are selected from speeches of different political groups of the seventh convocation

in the Ukrainian parliament (Verkhovna Rada) on 4th July 2012, when the deputies were discussing the “Principles of the State Language Policy” Act, passed the previous day. To describe the issue in question, I use the method of critical discourse analysis.

Język i prawo. Kontrowersje i manipulacje w ukraińskim dyskursie parlamentarnym

Streszczenie

Prezentowany artykuł jest próbą ustalenia, za pomocą jakich środków językowych posłowie parlamentu ukraińskiego formułują komunikat, który można uznać za kontrowersyjny. Próbuję ustalić, jakie charakterystyczne zwroty wskazują na manipulowanie informacją. Przykłady wyekscerpowano z przemówień przedstawicieli różnych grup politycznych na posiedzeniu Rady Najwyższej Ukrainy w dniu 4 lipca 2012 roku, podczas którego posłowie dyskutowali nad przyjętą poprzedniego dnia ustawą „O zasadach polityki językowej”. W analizie zastosowano metodę krytycznej analizy dyskursu.

Keywords: parliamentary discourse; critical discourse analysis; manipulation; context

Słowa kluczowe: dyskurs parlamentarny; krytyczna analiza dyskursu; manipulacja; kontekst

Svitlana Romaniuk, University of Warsaw
Correspondence: s.romaniuk@uw.edu.pl

This work was supported by a core funding for statutory activities from the Polish Ministry of Science and Higher Education.

Competing interests: no competing interests have been declared.